

являється на різноманітних рівнях твору. Це природно передбачає використання різних літературознавчих підходів, що й вможливають висвітлення нових, непересічних смислів класичного оповідання. Це ж, звісна річ, провокує читача на подальші інтерпретації видатного твору.

1. *Blume, Donald T.* Ambrose Bierce's Civilians and Soldiers in Context. A Critical Study. – Kent and London, The Kent State University Press, 2004; 2. *Гегель Г.Ф.* Эстетика: В 4 т. – М., 1968. – Т. 1; 3. The Complete Short Stories of Ambrose Bierce. – Lincoln and London, University of Nebraska Press, 1984; 4. Webster's Encyclopedic Dictionary. – N.Y., Lexicon Publications, Inc, 1990; 5. *Яценко В.* Литература Юга США. 1865-1900 гг. – Иваново, 1984; 6. Словник античної міфології. – К.: Наукова думка, 1989; 7. Owens, David M. The Devil's Topographer. Ambrose Bierce and the American War Story. – The University of Tennessee Press, Knoxville, 2006; 8. *Рассел Б.* История западной философии. – К.: Основы, 1995; 9. *Buell, L.* Transcendentalist Catalogue. Rhetoric: Vision Vesus Form // American Literature, Nov., 1968. - pp. 325-339; 10. *Фройд З.* Вступ до психоаналізу. – К.: Основы, 1998; 11. *Юнг К.Г.* Душа и миф: шесть архетипов. – Минск, 2004; 12. Emerson R.W. Selected Essays. – N.Y., Penguin Books, 1985.

І.Л. Приліпко, канд. філол. н., докторантка
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ТЕМА ДУХОВЕНСТВА У ПРОЗІ БОГДАНА ЛЕПКОГО

У статті аналізуються особливості розкриття теми духовенства у прозі Богдана Лепкого; розглядається спектр проблем, через які реалізується зазначена тема. Увага акцентується на автобіографічних чинниках формування теми духовенства у творах письменника, на реалістичному й психологічному характері зображуваного.

Ключові слова: автобіографізм, духовенство, образ, проблема, тема.

В статье анализируются особенности раскрытия темы духовенства в прозе Богдана Лепкого; рассматривается спектр проблем, при помощи которых реализуется отмеченная тема. Внимание акцентируется на автобиографических факторах формирования темы духовенства в произведениях писателя, на реалистическом и психологическом характере изображаемого.

Ключевые слова: автобиографизм, духовенство, образ, проблема, тема.

The paper analyzes the specificity of exposure the themes of clergy in the B. Lepky's prose; the paper considers the series of problems, over which the realizing mentioned themes. The attentions accenting on the autobiographical factors of formed the themes of clergy in the writer's prose, on the realistically and psychologically characters of representation.

Key words: *autobiography's, clergy, image, problem, theme.*

У контексті тематичної поліфонії прози Богдана Лепкого (1872–1941) особливе місце посідає тема духовенства. Значну роль у розкритті теми духовенства, у моделюванні образів священників відіграли автобіографічні чинники, адже сам письменник походив із родини священника, добре знав особливості життя західноукраїнського духовенства другої половини XIX – початку XX ст., розумів світогляд, настрої священників, був обізнаний із тогочасними церковними проблемами. Цікаві спогади про свого діда (батька матері) – священника, віце-маршалка бережанського повіту Михайла Глібовицького (1814-1887), про батька – Сильвестра Лепкого (1845-1901) письменник відтворив у мемуарному творі «Казка мого життя» (1936-1941). І дід, і батько Богдана Лепкого поєднували духовну та громадсько-культурну діяльність, були справжніми духовними наставниками свого народу. Значний вплив на формування світоглядних орієнтирів Богдана Лепкого мав його батько, який був греко-католицьким священником у селах на Галичині (з 1873 р. у Крегульці, з 1881 р. у Поручині, з 1891 р. у Жукові Бережанського повіту). Сильвестр Лепкий вирізнявся освіченістю, культурою, був обізнаний із літературою, знайомий із тодішніми письменниками, зокрема з Іваном Франком та Миколою Устияновичем, сам писав твори під псевдонімом Марко Мурава, брав активну участь у культурному й громадському житті краю. Життя й діяльність Сильвестра Лепкого – приклад того, яким має бути священник: він не лише виконував свої безпосередні духовні обов'язки, але й був активним членом «Просвіти», «Рідної Школи», готував підручники для школи, брав участь у політичному житті, про що свідчить його членство у радикальній партії, публікував у тогочасних провідних часописах огляди творчості українських митців, замітки про культурно-мистецькі події, займався літературною творчістю, яка, за справедливим зауваженням Володимира Качкана [2, с. 73], потребує окремого ґрунтовного дослідження. Богдан Лепкий у своєму мемуарному творі «Казка мого життя» зазначав, що завдяки діяльності його батька моральний та матеріальний стан парафіян села Поручина значно покращився, зріс рівень національного самоусвідомлення: «Національно-політичної свідомості, заки батько мій до Поручина прийшов, ще там не було. [...] Аж згодом, по кількох літах освітньої праці поширився і в Поручині

термін України. Це глухе село стало одним із найбільше свідомих в повіті, а може, і в краю. [...] Батько був молодий, „працю над народом” уважав своїм святим обов’язком [...]» [7, с. 475, 476]. Заходами Сильвестра Лепкого у селах, що належали до Жуківської парафії, «засновано [...] читальні, „Січі” та інші організації. Корчма з року на рік глухла. Мало хто до неї заглядав» [7, с. 605].

Тема духовенства у творчості Богдана Лепкого розкривається у вимірах реалістичної поетики, адже письменник відтворював реалії тодішньої дійсності, пов’язані з діяльністю церкви, моделював образи священників різних конфесій, орієнтуючись на життєві реалії кінця XIX – початку XX ст. Водночас, як представник епохи модернізму, Богдан Лепкий значну увагу приділяв відтворенню внутрішньо-психологічних процесів, саме тому творчість письменника, особливо його малу прозу, «належить розглядати як ланку в системі взаємодій різних течій літературного руху кінця XIX початку XX ст., як фрагмент загальноєвропейської панорами у порівняльному зіставленні з творами сучасників митця, бо ідеї модернізму приходили в Україну різними шляхами, поєднуючись із окремими рисами попередньої реалістичної школи, набуваючи в українському національному середовищі нових ознак» [1, с. 6-7]. Тема духовенства у прозі Богдана Лепкого є поліфонічною, а тому розгортається різноаспектно, через розкриття проблем, пов’язаних із діяльністю, побутом, світоглядом західноукраїнського духовенства у контексті суспільно-політичних, церковно-релігійних процесів кінця XIX – початку XX ст.

У ряді творів письменник зобразив духовенство у контексті воєнних подій. В особливостях розкриття цієї теми Богдан Лепкий близький до Тимофія Бордуляка, який у своїх творах «Молитвеник» (початок 1920-х рр.), «Батюшка Спирідіон» (1920), «Татаре» (початок 1930-х рр.) на основі автобіографічного досвіду відтворив становище сільського греко-католицького священника у вирі воєнних подій. У творі Богдана Лепкого «Дзвони» (1915) образ отця Савишина розкривається у контексті драматичних реалій Першої світової війни, зокрема через показ сваволі московських військ, які, втікаючи, зайшли у село, у якому було приходство отця Савишина. У важкий для села час отець Савишин залишається зі своїми парафіянами, зміцнює їхній дух Божим словом, виявляє рішучість та непохитність: «Був блідий, але вже спокійний, вже рішений на все. „Діла добрих обновляться, діла злих загинуть”, – твердив псалом Давида. В руках тримав хрест, символ Христової муки» [5, с. 372]. Отець Савишин вражений наміром російських солдат зняти з церковної дзвіниці дзвони, адже «се голос і совість села, його уста й серце! Чи вмере хто, чи вінчається, чи пожар вибухне, вони перші голосять. [...] Як мати над колискою, так дзвони над селом» [5, с. 373]. Отець Савишин намагається перешкодити москалям забрати дзвони, проте лише звертання

до Бога – його єдина зброя в боротьбі з ворогом. Постає отця Савишина набуває вигляду гнівного пророка, який звертається до Бога за допомогою й накликає на грішників покарання: «Всі оглянулися і побачили, як отець Савишин підняв хрест угору. Здавалося, що росте, росте понад липи, понад церкву, до неба. Очі мав червоні від сліз, крізь котрі били іскри, як крізь зливу громи. Біле лице відбивалося від чорних дубових дверей церкви, як місяць від хмар, і променіло. Відчинені уста дрижали й кидали словами, як громами» [5, с. 375]. Слова отця Савишина вражають подіяли на солдат і все, що сталося потім, набуває вигляду Божого покарання москалів, які зважилися знімати дзвони. Фінальний епізод розкриває весь трагізм ситуації: «Довго чути було з потрошеної дзвіниці страшні, пекельні зойки та стони й довго під церквою на сходах стояв священник з хрестом, піднятим вгору, з лицем білим, як ярий віск, з очима, як похоронні свічки, й голосом різким, неймовірним говорив псалми [...]» [5, с. 376].

Позиція отця Савишина була суголосною з позицією більшості тогочасного західноукраїнського греко-католицького духовенства, яке не сприймало російських військових та їхніх дій, ставало на захист національних інтересів. З боєм спостерігаючи намагання солдат скинути найбільший дзвін, отець Савишин згадує: «Прецінь той дзвін дзвонив на свято панщини, на Спаса, й як святили прапор, і як правили службу Богу за наших стрільців, аби славно бились і шасливо вернули» [5, с. 374]. У творі увиразнюється й ставлення росіян до духовенства та релігії загалом: російські солдати не бояться підняти руку на церковні дзвони, виявляють неповагу до священника («– Не слухайте попа, най кричить! – упоминав солдат» [5, с. 375]). Лише один військовий звернувся до панотця українською мовою, попросив благословення й під час скидання дзвонів з церковної дзвіниці лежав «хрестом на кам'яній плиті перед церковними дверми й каявся» [5, с. 374].

У новелі «Біля пам'ятника» (1919) зображено ставлення православних священників до загиблих українських синьожупанників – представників української дивізії, сформованої у 1918 році з полонених українців, які перебували у таборах Німеччини й відстоювали Українську державу. На відкриття пам'ятника (витесаний синьожупанник із рушницею в руках на тлі сірої камінної стіни) українцям, які загинули за межами України в полоні, не приїхав православний піп: «Той у ясі, з бородою не хотів приїхати. Не мав часу. І чого б йому спшитися туди, де святять пам'ятник українських полонених. Це ж – мазепинці – а Мазепу кленуть» [3, с. 408]. У цьому виразно проглядається поширена тенденція тих часів – залежність православного духовенства від політики, від поширюваних владою міфологем. Оскільки православний священник не приїхав, пам'ятник висвятив німецький пастор: «Пастор стає

біля синьожупанника й говорить. Голосно, виразно, певно. Слова виходять з серця і йдуть поміж люди. Він знав тих, що померли. Виправляв їх на другий світ. Навчився української мови, щоб зрозуміти їх останні бажання і щоб подати їм останнє слово на далеку дорогу» [3, с. 408]. Змодельованою ситуацією письменник наголошує, що справжній духовний діяч не має залежати від політики й у своїх діях та ставленні до людей повинен керуватися виключно християнськими нормами. Пастор, сам німець за національністю, зумів зі позицій християнських цінностей оцінити жертвність українських воїнів, зрозумів їхній патріотизм й подвиг. Тому в його проповіді йдеться про жертвність боротьби за свою батьківщину й прийняття смерті за неї трактується як подвиг: «Цей пам'ятник – це український народ. Він пам'ятник помершим, а символ для живих, щоб вони осталися сильними своєю єдністю народною, своєю нерозбитістю на складові частини, щоб не було у їх зайвого орнаменту» [3, с. 408-409].

Відтворені у творі події – відкриття й освячення пам'ятника полоненим українцям – узяті з дійсності, а образ зображеного німецького пастора мав свій реальний прототип – німецького католицького пастора Віча. Так, у спогаді «Табори українських полонених у Німеччині в часи великої війни» (1941) Богдан Лепкий писав: «Цвинтар був далеко за містом, а що полонені хотіли і в місті залишити пам'ятку по своїх померших земляках, тож постаралися про кам'яний пам'ятник при одній з головних вулиць, проти підофіцерської школи. Проект зробив наш відомий різьбар Михайло Паращук, а виконано пам'ятник у мушлевім камені. Мур, а під муром більше ніж природної величини наш синьожупанник з крісом при нозі. Пам'ятник відслонено святочно. Посвятив його і гарну промову сказав цей же панотець д-р Віч» [9, с. 531].

У контексті теми духовенства Богдан Лепкий порушує проблеми пошуку життєвої дороги, життя за покликанням, існування відповідно своїй природі. Особливою життєвою філософією вирізняється герой твору «Мій товариш» – панотець Платонід Якимчук, образ якого розкривається через сприйняття його героєм-наратором – колишнім товаришем, з яким вони випадково зустрілися. Здивування героя-наратора викликає незвичний статус свого колишнього товариша (священик) та місце його мешкання (село), адже він був «перший гуляка і наймоторніший молодець із цілого нашого товариства» [8, с. 392]. Тепер же він – сільський священик, добрий господар, людина, яка в духовній діяльності, у житті на природі, в господарських клопотах, у спілкуванні з селянами знайшла сенс життя. Герой-наратор дивується зміні способу життя свого товариша: «Той чоловік, що колись не пропустив жодного празника, жодної вечірки, що в легкій товариській розмові з жінками знаходив стільки принади, що з міста не хотів до родичів навіть на

день-два показатися, той чоловік, що в здобутках зовнішньої культури видів весь чар життя, той чоловік стоїть тепер переді мною в довгій, як пустельник, рясі, в капелюсі, як старий пасічник, та ще й з канянкою в руках» [8, с. 496]. Причиною зміни життя, переоцінки життєвих цінностей став випадок, пов'язаний із самогубством хлопця, який був закоханий у ту ж дівчину, яка подобалася й Платоніду Якимчуку. Після самогубства свого суперника герой втратив спокій, адже не міг пояснити причин самогубства, хоча внутрішній голос підказував, що в цьому винен він сам: «І мені справді здавалося, що той чоловік зробив мені місце, що уступився з моєї дороги, забираючи з собою якусь велику, дуже страшну тайну» [8, с. 505]. Утративши спокій, Платонід Якимчук не міг його відновити, не міг позбутися тривоги й суму: «Я шукав розривки в науці, в дорозі, в гулящому життю і не знаходи її ніде» [8, с. 505]. Все це спонукало до переосмислення життєвих цінностей, до навернення героя, як він вважав, з кривої стежки на пряму: «[...] я перебув той великий прокляти, який кидає природа на своїх марнотравних дітей, та тих, що виреклися її і пішли шукати інших богів. Я вернувся до неї, в покорі, як марнотравний син» [8, с. 506]. Саме природа, як і у творі М. Коцюбинського «Intermezzo», сприяла відновленню й відродженню душі героя, поновленню його духовних сил: «[...] в нашій глухій подільській лісі, куди я поїхав на відпочинок, прийшов я до себе. [...] почав читати з тої великої книги мудрості, що зветься природою і вона мені подала ліки і привела до здоров'я» [8, с. 506]. Ставши священиком й оселившись у селі, Платонід Якимчук відчув сенс у житті на природі, у спілкуванні з селянами, у своїй духовній діяльності. Він стає «непримиримим ворогом культури» [8, с. 500], тобто цивілізації, міста, всього, що є штучним і пригнічує людину, адже переконався, що цивілізація з її технічними прогресами не сприяє розвитку моральних якостей людини, спричинюється до фізичних та духовних хвороб: «Культура! Страх, які культурні, а злодіїв, а душоубів повні в'язниці. [...] Що другий занедужає, то третій здуріє, а решта попаде в таку люту, що всю тую твою культуру рознесе, спалить і з землею зрівняє. – А тоді? – Тоді розійдуться люди по світі і піchnуть жити на волі: дихати, їсти, сміятися, як Бог приказав» [8, с. 500]. Живучи у селі, на природі, займаючись господарством, Платонід Якимчук, водночас, є добрим пастирем для своїх парафіян, переймається їхньою освітою, добробутом, а тому «в селі є читальня, шпіхлір, крамниця» [8, с. 507]. Панотець Платонід Якимчук близький до народу, щирий та відкритий з людьми. Промовистою у цьому сенсі є така деталь: він розповідає своєму товаришу, що його викликали у консисторію «до виправдання за такі провини, як те, що я з хлопами братаюся, що службу читаю по-українськи, а не по-слав'янськи [...]» [8, с. 501].

Відтак, у контексті розкриття історії священика Платоніда Якимчука, для якого драматична подія у житті стала поштовхом до переосмислення життєвих цінностей, віднайдення сенсу життя у гармонії з природою, у духовній діяльності, актуалізується тема людського покликання, віднайдення праці відповідної власній природі («сродної праці» за Григорієм Сковородою).

Якщо герой твору «Мій товариш» зрозумів своє покликання, то героїня повісті «Зломані крила» (1897) – Олена, потрапивши під вплив місіонерів й перейнявшись їхніми словами про потребу спокутування гріхів та каяття, покинула батьків, рідне село, зреклася мирського життя, проте так і не усвідомила свого покликання, сенсу життя. В монастирі Олена (сестра Йосафата) не знайшла очікуваного полегшення, постійно вела боротьбу з власним серцем і тілом, як гріх сприймала своє почуття до хлопця Остапа. Ставши черницею не за внутрішньою потребою, не за покликанням, героїня не може віднайти гармонію, переконує себе у власній гріховності й боротьба з власним тілом та почуттями завершується трагічно. Відтворена у творі історія мала місце в реальному житті: «[...] фабула мого оповідання не сфінгована, а дійсна. Я був свідком цілої тої трагедії» [10, с. 392] – писав Богдан Лепкий у листі до Осипа Маковея від 11 грудня 1896 р. У художньо відтвореній життєвій історії письменник наголошує на важливості добровільного й усвідомленого служіння Богу, на необхідності чути голос власної душі, жити відповідно своїй природі.

У контексті ідейного змісту повісті акцентується важлива роль священика, духовного наставника у спрямуванні нестійкої душі молодой людини, здатної потрапляти під різні впливи. Послухавши переконань отців місіонерів про свою гріховність й потребу покаяння, Олена приходять за порадою до панотця Недільського, якого «поважало ціле село, мов батька. Його слова звикли люди брати за одно, що слова Святого Письма» [6, с. 224]. Панотець Недільський заспокійливими й мудрими порадами втішає розгублену дівчину, наголошує на необхідності прислухатися до внутрішнього голосу, осмислено прийняти важливе рішення: « – Будь спокійна, дитино! Підеш за голосом совісті, а він тебе на злу дорогу певно не запровадить. [...] Хочеш вступити до закону, то вступиш. [...] Але постривай! Се не марниця; то не рукою махнути. Ти молода, тобі треба добре застановитися над так важним ділом, щоби воно тобі на зле не вийшло!» [6, с. 218]. Мудрий і добрий панотець Недільський лише на деякий час заспокоїв Олену, проте вплив на неї отців місіонерів був сильніший. Священик села, в якому розташовувався монастир («захоронка»), знаючи про ситуацію з Оленою (сестрою Йосафатою), намагається переконати отця люстратора у недоцільності її перебування в монастирі, у тому, «що вона не створена для захоронки, – що їй се треба вибити

з голови і казати, нехай вертає домів. [...] Я думаю, що не годиться мучити бідну людину, – що, власне, подати їй руку – се наш обов'язок. [...] Приймім, що вона лишається; отже ж, приносить з себе жертву. Лишається, борється, катує сама себе, а відтак і закатовує насмерть. І тоді до чого здалася жертва?.. Скажіть самі! А противно: возьмім, що вона вертає на село; живе щасливо, працює, опікується добром родичів, виховує діти, словом, живе на славу Богу. Як думаєте: що краще?» [6, с. 281–282]. Проте, мудрі поради сільських панотців не були сприйняті ні Оленою, ні тими, хто намагався її переконати в необхідності піти в монастир, що й призвело до трагічного фіналу.

Як контраст до позитивних образів сільських священників у творі фігурують негативні образи отців місіонерів та отця люстратора. Якщо сільські священники (отець Недільський, священник села, в якому розташовувалася «захоронка») були близькі до народу, розуміли життя, душу людини, то отці місіонери, отець Єротей були відірвані від реального життя, турбувалися насамперед репутацією своїх релігійних організацій, а не життям та долею людини. Богдан Лепкий у листі до Осипа Маковея від 11 грудня 1896 р. з цього приводу зазначав: «Фанатизм релігійний без огляду на характер, уровень інтелігенції, фізіологію народу – це блуд. А натомість підніс я заслуги таких священників, що зжилися з народом, пізнали его і релігію трактують мудро, зо свідомістю, як лікарі, котрі обзнайомилися з організмом людини» [10, с. 393]. У роздумах отця Недільського звучить звинувачення нав'язливим, фанатичним діям та методам отців василіан, які поширювали свою діяльність на західноукраїнських землях у другій половині XIX ст. з метою утвердження католицизму, збільшення кількості василіанських монастирів через проведення по селах так званих місій і пошук нових «навернених»: «По дорозі роздумував панотець над тим, як легко молоду, невинну душу потрясти, вирвати з рівноваги і, мов той човен без весла і керманича, вергти на бурливі хвилі, а як тяжко, як дуже тяжко її відтак втихомирити і привести до давнього спокою» [6, с. 219]. Отже, у своїй повісті Богдан Лепкий акцентує на неприпустимості релігійного фанатизму, тиску представників духовенства на людину в прийнятті нею важливих рішень, наголошує на необхідності усвідомленого обрання людиною свого життєвого шляху.

Особливості життя й побуту старосвітських родин священників, специфіку діяльності сільського греко-католицького священника другої половини XIX – початку XX ст. Богдан Лепкий відтворює у повісті «Веселка над пустирем» (1930). Герой твору – отець Филип Ілецький – є представником старшого покоління священників, які притримувалися консервативних поглядів: «Був старолубом, якому важко приспособитися до нових вимог життя, бо він їх не розуміє, бо вони йому чужі» [4, с. 45]. Позиція отця Ілецького була близь-

кою до ідей москофілів – суспільно-політичної течії в Західній Україні другої половини XIX – початку XX ст., представники якої орієнтувалися на Росію, не визнавали українців окремим народом. Отець Ілецький притримується старосвітського уявлення, за яким населення Західної України вважало себе русинами («Перше ніяких українців не було, а були самі русини» [4, с. 26]). Так само консервативними є погляди панотця на мову. На репліку вчителя Шагая про те, що «народові треба написати так, як він балакає» [4, с. 30], отець Ілецький відповідає: «Неможливо, наші люди балакають по-простому, а писати треба вчено, огладжено, політично» [4, с. 30]. Попри консервативність окремих переконань, отець Ілецький, водночас, наділений позитивними рисами – доброзичливо ставиться до людей, підтримує ідею поширення освіти серед селян. Показовим є висновок, який зробив учитель Шагай про особу отця Ілецького: «Це тільки старорусин, людина давньої дати, консерватист. Привик до етимології і якоїсь буцімто літературної мови і вважає їх святощами народними. Ніяк не може зрозуміти, як Русь потрапить обійтися без «ь» і без «ы», і як можна писати так, як балакає сільський народ. Життя йде вперед, видвигаючи нові питання і нові потреби, а він, як став на 48 році, так і рушитися з нього не хоче. А все ж таки в нього є серце, він любить свою землю і своїх людей і не треба тратити надії, що помаленьку та полегеньку, шануючи його літа і привички старечі, можна буде отця Ілецького зробити коли не сподвижником нових ідей, так хоч їх симпатиком» [4, с. 68].

Отець Ілецький визнавав, що освіта й культура потрібні селянам і робив певні кроки в цьому напрямку. Проте, заснувавши читальню імені Качковського, отець Ілецький розчарувався у прагненні селян до освіти: «Насилу стягнув 15 членів. [...] Зразу ходили, слухали, як я говорив або читав, а потім позіхали, а деякий і заснув під час читання, аж і ходити перестали. Не спішиться наш народ до просвіти, не спішиться» [4, с. 29]. Попри такі невтішні висновки, отець Ілецький підтримує діяльність вчителя Шагая й перед початком навчального року виголошує проповідь на тему «Пустіть дітей до мене» та закликає своїх парафіян, щоб вони посилали своїх дітей до школи: «Отець Ілецький вказав на те, що де менше неграмотних, там більший добробут, там люде собі легше дають раду і краще живуть. [...] А що найбільше здивувало Шагая, так це його мова. Отець Ілецький промовляв хоч не літературною, а все ж таки народною мовою, такою, якою люди в Житниках говорили» [4, с. 91]. Так, поступово, під впливом отця Леміша та вчителя Шагая, отець Ілецький наближається до народу, говорить до нього його мовою.

Отець Ілецький у своїй духовній діяльності є мудрим пастирем, який широ й по-доброму ставиться до своїх парафіян: «[...] тут, біля престолу, його

голос звучав чисто і певно, його рухи були свідомі і поважні, його проповідь, без пафосу і зайвої театральності, промовляла щирими й легко зрозумілими словами до серця і до розуму слухачів. Він знав їх від дітей, хрестив і вінчав, сповідав і розгрішав, говорив з ними, як патріарх великої родини, котрої добро лежить йому близько на серці» [4, с. 44–45]. Відтак, попри нездатність отця Ілецького до більш рішучіших дій у напрямку просвіти селян, зміни їх долі на краще, він, водночас, залишався справжнім духовним батьком для своїх селян: «Отець Ілецький не вмів піти в народ, щоб разом зі своїми вірними добиватися кращої долі, організувати їх і реформувати, вказувати нові шляхи, але обов'язки, які прийняв на себе перед півсотнею літ, сповнював пильно і точно» [4, с. 45]. Свідомий своєї духовної місії, відповідальності за свою діяльність, отець Ілецький орієнтується на своїх попередників, не боїться визнати власні помилки: «Священик мусить бути дорадником і проповідником своїх парафіян, бо хто поведе село, як не він? Він, як добрий пастир відповідає за своє стадо. [...] Наші попередники – ще коли-коли! – в часи Маркіяна Шашкевича, давали нам примір зразкових душпастирів і добрих громадян. Ми, замість іти їх слідами, тримали своїх парахіян drei Schritt vom Leib, цуралися їх мови і звичаїв, дивилися на них згори, і зітхаючи з глибин душі, зазирали ген далеко за Збруч» [4, с. 217]. Отець Ілецький визнає, що його покоління мало зробило для народу: «Я нині бачу, що нам треба було ближче підійти до селянина. Треба було пильніше прислухатися до голосу його серця, щоб зрозуміти, чого йому треба. Вірте мені, я дуже, дуже тішуся, що теперішні священики роблять те, що занедбали їх попередники, тішуся, як бачу таких Лемішів, і вони орють нашу запущену ниву, і праця їх дасть гарне жниво. І вже дає...» [4, с. 170–171]. Поступово отець Ілецький переймається ідеями Шагая та Леміша, визнає їх слушність та доцільність. Показовою в цьому сенсі є така деталь: якщо раніше отець Ілецький читав «Слово», газету москофілів (виходила у Львові впродовж 1861–1887 рр.), то потім – «Діло» – друкований орган народовців (видавався у Львові у 1880–1939 рр.). Панотець Ілецький усвідомлює потребу промовляти до народу його рідною мовою, переймається тим, щоб встигнути зробити корисні справи для своїх селян, а тому «перестав зазирати в Москву й Петербург, а цікавився боротьбою свого народу за волю й права» [4, с. 193]. Підтримуючи починання Шагая й Леміша, отець Ілецький висловлює готовність зробити внесок у закладання каси і крамниці, хоче взяти на утримування «одного бідного хлопця в гімназії» [4, с. 171], планує заснувати й спонсорувати будівництво бурси. Принциповість, усвідомлення своєї місії, розуміння інтересів народу, бажання щось зробити для людей, залишити по собі добрий слід отець Ілецький виявляє у відповіді на прохання свого зятя дати грошей на

придбання вілли в чужій країні: « – Я грошей на вілли в чужих краях не маю. [...] Я ані одного гульдена більше поза границі рідного краю не пушу. Це злочин виснажувати свою батьківщину, а збагачувати чужину. [...] Перше я пхав у вас гріш, як у дірваний мішок, але на старості літ додумався, що так не можна, що треба щось доброго і для других зробити: для сиріт, для бідних, що хочуть учитися, а не мають за що. Який же я був би священик, коли б не йшов за наказами Христа?» [4, с. 210, 212]. Відтак, під впливом Шагая та Леміша, отець Ілецький переосмислює свої позиції, усвідомлює мету свого життя й діяльності: «Я хочу для народу жити, щоб хоч у малій частині надробити те, що протягом довгих літ занедбав» [4, с. 218].

Людські якості отця Ілецького та його дружини – доброта, співчуття, щирість – проявляються у ставленні до Галі та вчителя Шагая. Зрозумівши, що Галя та Шагай кохають один одного, Ілецькі спершу не були прихильниками їхнього шлюбу, адже матеріальне становище вчителя на той час було невтішним, проте Ілецькі оцінювали людей не за їхнім матеріальним станом, а за моральними якостями, саме тому отець Ілецький купує для Шагая землю, допомагає завести господарство, підштовхуючи його до зізнання Галі, адже вчитель не наважувався це зробити через своє непевне матеріальне становище. Позитивно, з доброю й теплом зображений у творі образ їмості Ілецької, яка підтримувала свого чоловіка у прагненнях робити добрі справи для свого народу, а іноді переконливіше, ніж отець Ілецький, виявляла національні переконання: «Десь у поляків є і князі, і графи, і всі вони почувають себе поляками, а ми маємо відрікатися свого народу і пхатися до москалів? Я не московська! [...] З народом треба йти, а не відділюватися від нього» [4, с. 191].

Представником нового покоління, «семидесятиником», «попом-народовцем» [4, с. 69], у повісті виступає отець Леміш, який переконаний у доцільності народної освіти, шукає шляхи покращення долі свого народу: «Шагай і о. Леміш тримали разом. Оба не лиш народовці, але і народники. Кріпко стояли на тому, що обов'язком кожного інтелігента є йти в народ і разом з ним добиватися кращої долі» [4, с. 58]. Отець Леміш засновує у своєму селі Колубинцях читальню й аматорський гурток, театр, позичкову касу, крамницю. Під впливом отця Леміша селяни забувають про корчму і їхнім улюбленим місцем стає читальня. Отець Леміш – людина всебічних інтересів, він поєднує духовну діяльність з активною громадсько-культурною роботою, виявляє себе поціновувачем старовини, знавцем архітектури. Визнаючи те, що «не вміємо нашої старовини цінити» [4, с. 122], він говорить щиру промову про маляра Семаківського: «У своїй палкій промові Леміш заохочував наших отців духовних, щоб більше цікавилися церковним малярством і

як слід цінували таких справжніх малярів-артистів, яким є Семаківський» [4, с. 277].

Отже, у повісті «Веселка над пустирем» Богдан Лепкий зобразив два типи тодішнього західноукраїнського духовенства, влучну характеристику яких вкладає в уста маляра Семаківського: «Ілецький з найглухішої доби вийшов, а Леміш семидесятник, вечірник, правдянин, громадовець. [...] Це вже не українофіли, лиш українці, не козакомани, а робітники народні, які не оглядаються на Москву, лиш вірять у свої власні сили. Між Ілецьким і Лемішами ще більша різниця, ніж між Дашковичами і Радюками у Нечуєвих „Хмарах”» [4, с. 82]. Образи отців Ілецького та Леміша є типізованими, адже у них втілені риси, притаманні поширеним у той час двом типам священиків. Промовистою є характеристика різних типів духовних діячів отцем Лемішем: «Є такі, що селянина ближче як на три кроки до себе не допускали, то правда. Відправив службу Божу, охрестив, звінчав, поховав, – і вже він свою роботу зробив. Але назагал беручи, все ж таки навіть такі наші священики старої дати, аристократи, заслужилися чимало для народу, бо втримали його при вірі батьків і при національності. Chlop I por – не даром казали про нас наші сусіди. А було чимало поміж нашими священиками й таких, котрих імена буквами запише колись історія, як ось: Ангелович, Шептицький, Якимович, Шашкевич, Трещаківський, Кочала та інші» [4, с. 152].

Зі спогадів Богдана Лепкого, відтворених у мемуарному творі «Казка мого життя», виринають дорогі й незабутні його серцю фрагменти дитинства, картини життя й побуту старосвітських родин греко-католицьких священиків, образи рідних місць, людей, особливості святкування Різдва, Великодня, Зелених свят. Все це частково знайшло відтворення і в повісті «Веселка над пустирем». Автобіографічні аспекти, пов'язані з батьком та матір'ю письменника, їхнім життям та діяльністю, виразно проглядаються в образах отця Леміша та його дружини. У мемуарному творі «Казка мого життя. Бережани» Богдан Лепкий писав про свого батька – священика Сильвестра Лепкого: «Батькова праця не йшла на марне, зерно, яке він кидав, не падало на мертво опоку. А працював батько невпинно, і то не тільки в церкві» [7, с. 475]. При будь-якій нагоді батько провадив своєрідні морально-етичні бесіди з селянами («Були це, так сказати, лекції на різні теми» [7, с. 475]), закликав до тверезого й морального способу життя («Батько виступав проти корчми і горівки і – пияків у селі ставало чимраз менше» [7, с. 476]). У селах, що належали до Жуківської парафії, заходами Сильвестра Лепкого було засновано читальні, аматорський гурток. Духовна, громадсько-культурна праця героя твору «Веселка над пустирем» – отця Леміша – нагадує діяльність батька письменника – Сильвестра Лепкого: отець Леміш переймається не лише ду-

ховним станом своїх парафіян, а й їхньою освітою, матеріальним добробутом; його зусиллями засновано у селі читальню та аматорський гурток. Він зумів зацікавити селян, відвернути їх від корчми й навести до читальні, освіти й культури. Отець Леміш та його дружина показують добрий приклад своїм парафіянам, переймаються їхніми інтересами, заохочують до освіти: «Отець Леміш також іноді зі своєю жінкою до читальні заходив. Читальняникам дуже подобалось, що їмость не цурається селянок, сідає між ними, розмовляє, а то й читає вголос котрись із цікавих статей „Діла” або „Батьківщини”. [...] в читальні і єгомосьть, і їмость ані часу, ані грудей не жалували і читаючи часописи, все дочиста пояснювали [...]» [4, с. 128, 129].

В образі дружини отця Леміша втілені риси матері Богдана Лепкого – Домни. У своєму мемуарному творі «Казка мого життя» письменник згадував, що мати радила селянкам, як краще доглядати дітей, показувала, як правильно пеленати тощо: «По хресті мама моя виходила до кухні подивитися, яка дитина. При тій нагоді повчала, як-то треба вповивати, купати й кормити діти. Виступала проти надто тугих повивачів та всіляких огидливих смочків. Не скоро приймалися ті науки, але й не пропадали безслідно [...]. За якийсь час смертність між малими дітьми помітно зменшилася» [7, с. 476]. Дружина отця Леміша теж вчить селянок правильно доглядати за дітьми (« – Ходжу по тих хатах, де є малі діти і вчу, як їх треба плекати» [4, с. 56]), не цурається селянок, розмовляє з ними, читає їм у читальні статті, вчить грамоти.

Окрім образів батьків Богдана Лепкого, окремі риси яких втілені у героях повісті, зустрічаємо у творі й епізоди, навіяні дитячими спогадами письменника. Так, у «Казці мого життя» описано трагедію, яка сталася у Крегульці – обвал глини й загибель у результаті цього селян [7, с. 318]. Ця ж подія зображена й на сторінках повісті «Веселка над пустирем».

Отже, у своїх малих та великих прозових творах Богдан Лепкий реалістично відтворив добре знані йому й актуальні тогочасні проблеми, пов'язані з життям й діяльністю західноукраїнських священників. Тема духовенства у творах письменника розкривається багатогранно, через відтворення різного спектру проблем. У розкритті Богданом Лепким таких проблем, як духовенство у контексті воєнних подій, значення покликання в обранні життєвої дороги і в діяльності священника, побут старосвітських родин духовенства, особливості світогляду, переконань й діяльності старшого й молодшого поколінь священників тощо, реалізувався реалістично-психологічний спосіб моделювання образів та ситуацій, проявилися автобіографічні аспекти та суспільно-політичні й релігійно-церковні чинники кінця XIX – початку XX ст.

1. *Зушман М.* Мала проза Богдана Лепкого в контексті західноукраїнської новелістики кінця ХІХ – початку ХХ ст.: Автореф. дис. ... канд. філол. н. – Кіровоград, 2007. – 20 с.; 2. *Качкан В.* Пастори Слова: Українські письменники, вчені, громадські діячі – зі священницьких родин. – К.: ТОВ ВПЦ «Літопис-ХХ», 2011. – 360 с.; 3. *Лепкий Б.* Біля пам'ятника // Лепкий Б. Вибрані твори: У 2 т. – К.: Смолоскип, 2007. – Т. 1. – 2007. – С. 407-409; 4. *Лепкий Б.* Веселка над пустирем // Лепкий Б. Твори: У 2 т. – К.: Дніпро, 1991. – Т. 2. – 1991. – С. 6–316; 5. *Лепкий Б.* Дзвони // Лепкий Б. Вибрані твори: У 2 т. – К.: Смолоскип, 2007. – Т. 1. – 2007. – С. 371-376; 6. *Лепкий Б.* Зломані крила // Лепкий Б. Вибрані твори: У 2 т. – К.: Смолоскип, 2007. – Т. 1. – 2007. – С. 215-296; 7. *Лепкий Б.* Казка мого життя // Лепкий Б. Твори: У 2 т. – К.: Дніпро, 1991. – Т. 2. – 1991. – С. 317-610; 8. *Лепкий Б.* Мій товариш // Лепкий Б. Твори: У 2 т. – К.: Дніпро, 1991. – Т. 1. – 1991. – С. 494–507; 9. *Лепкий Б.* Табори українських полонених у Німеччині в часи великої війни // Лепкий Б. Вибрані твори: У 2 т. – К.: Смолоскип, 2007. – Т. 1. – 2007. – С. 523–533; 10. *Лист Б. Лепкого до О. Маковей* // Журавлі повертаються...: З епістолярної спадщини Богдана Лепкого / Упоряд., авт. передм., прим. і комент. В. Качкан. – Львів: Фенікс, 2001. – С. 392–394.

*А.О. Прохорова, студ.
Інститут журналістики КНУ
імені Тараса Шевченка*

РЕЛІГІЯ ТА СВИТОГЛЯД УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ В «ЕНЕЇДІ» І. КОТЛЯРЕВСЬКОГО

У цій статті характеризується світобачення українського народу та його релігія за сюжетом «Енеїди» Івана Котляревського. Показані особливості співіснування двох релігій - язичництва та християнства.

Ключові слова: *релігія, християнство, язичництво, двовір'я.*

В этой статье характеризуется мировоззрение украинского народа и его религия на материале произведения «Энеида» Ивана Котляревского. Показаны особенности сосуществования двух религий - язычества и христианства.

Ключевые слова: *религия, христианство, язычество, двоеверие.*